

Sygn. akt IV CSK 551/10

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 sierpnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

SSN Anna Kozłowska

w sprawie z powództwa Małgorzaty M. i Beaty M. – N.

przeciwko B. I Niestandaryzowanemu Sekurytyzacyjnemu Funduszowi
Inwestycyjnemu Zamkniętemu z siedzibą w W., M. Bank ICB SA z siedzibą w G.,
Bankowi P. – H. BPH SA z siedzibą w K.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 sierpnia 2011 r.,

dwóch skarg kasacyjnych pozwanych:

M. Bank ICB SA z siedzibą w G.

oraz B. I Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu Inwestycyjnego
Zamkniętego z siedzibą w W.

od wyroku Sądu Okręgowego

z dnia 7 grudnia 2009 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w punktach: 1 (pierwszym)
podpunkty: I, II, IV, V, VII i VIII, 2 (drugim), 3 (trzecim),
4 (czwartym) i 5 (piątym) i w tym zakresie przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powódki Małgorzata M. oraz Beata M.-N. w pozwach – połączonych do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia – wniesionych przeciwko pozwanym B. I Niestandaryzowanemu Sekurytyzacyjnemu Funduszowi Inwestycyjnemu Zamkniętemu w W., Bankowi W. E. S.A. we W. (obecnie M. Bank ICB Spółka Akcyjna z siedzibą w G.) oraz Bankowi P.-H. BPH Spółce Akcyjnej w K. domagały się, by w dziale IV księgi wieczystej KW „X”, prowadzonej w Sądzie Rejonowym dla nieruchomości położonej przy ulicy P.[...], wykreślić hipoteki: kaucyjną do wysokości 75.000 zł ustanowioną na rzecz Kredyt Banku z siedzibą w W., zwykłą w kwocie 120.000 USD ustanowioną na rzecz Banku Turystyki S.A. w W. oraz zwykłą w kwocie 100.000 zł ustanowioną na rzecz Banku Komunalnego S.A. w B. Oddział w G. Filia K.

Wyrokiem z dnia 27 lutego 2008 r., Sąd Rejonowy nakazał uzgodnić treść księgi wieczystej KW „X” prowadzonej w Sądzie Rejonowym w S. dla nieruchomości położonej w S. przy ulicy P. [...] z rzeczywistym stanem prawnym poprzez wykreślenie w dziale IV tej księgi hipoteki w kwocie 100.000 zł ustanowionej na rzecz Banku Komunalnego S.A. w B. Oddział w G. Filia K. oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie.

Sąd Rejonowy ustalił, że dla nieruchomości położonej w S., przy ulicy P.[...], obejmującej działkę gruntu w wieczystym użytkowaniu oraz dom mieszkalny, stanowiący odrębną nieruchomość, w Sądzie Rejonowym w S. prowadzona jest księga wieczysta Kw nr „Y”. Prawo użytkowania wieczystego gruntu zostało ustanowione na rzecz Eugeniusza i Heleny małżonków H. Akt notarialny sporządzony w dniu 21 maja 1991 r. przed notariuszem Ewą P. stwierdza, że małżonkowie Eugeniusz H. i Helena H. udzielili swojej córce, Krystynie D., pełnomocnictwa do zarządu i administrowania przedmiotową nieruchomością, a także do jej sprzedaży, darowizny, zamiany, obciążania hipotekami. W akcie notarialnym z dnia 26 czerwca 1991 r., sporządzonym w Państwowym Biurze Notarialnym przed notariuszem Aleksandrą B., Krystyna D., działając w imieniu Eugeniusza i Heleny małżonków H., z powołaniem na pełnomocnictwo z dnia 21 maja 1991 r., złożyła oświadczenie o ustanowieniu na prawie użytkowania

wieczystego nieruchomości położonej w S., przy ul. P.[...], hipoteki w wysokości 75.000 zł na rzecz Prosper-Bank S.A. Oddział w G., celem zabezpieczenia gwarancji udzielonej Krystynie D. przez ten bank. Wpisu hipoteki dokonano dnia 26 czerwca 1991 r. Następcą prawnym Prosper-Banku S.A. Oddział w G., w zakresie wymienionej wierzytelności, jest B. I Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty.

W akcie notarialnym z 15 października 1992 r., sporządzonym przed notariuszem Aleksandrą B., Krystyna D., działając w imieniu Eugeniusza i Heleny małżonków H., z powołaniem na pełnomocnictwo z dnia 21 maja 1991 r., ustanowiła na prawie użytkowania wieczystego nieruchomości położonej w S., przy ul. P.[...], objętej księgą wieczystą Kw nr „X”, hipotekę w wysokości 100.000 zł na rzecz Banku Komunalnego S.A. w B. Oddział w G. Filia K., celem zabezpieczenia kredytu udzielonego Krystynie D. przez ten bank. Wpisu hipoteki dokonano dnia 16 października 1992 r. Następcą prawnym Banku Komunalnego S.A. w B., w zakresie wymienionej wierzytelności, jest Bank P.-H. S.A. w K.

W akcie notarialnym z 12 listopada 1992 r., sporządzonym przed notariuszem Aleksandrą B., Krystyna D., działając w imieniu Eugeniusza i Heleny małżonków H., z powołaniem na pełnomocnictwo z dnia 21 maja 1991 r., ustanowiła na prawie użytkowania wieczystego nieruchomości położonej w S., przy ul. P.[...], objętej księgą wieczystą Kw nr „X” hipotekę w wysokości 120.000 USD na rzecz Banku Turystyki S.A. w W., celem zabezpieczenia pożyczki udzielonej Krystynie D. przez ten bank. Wpisu hipoteki dokonano dnia 16 listopada 1992 r. Następcą prawnym Banku Turystyki S.A. w W. w zakresie przedmiotowej wierzytelności jest Bank W. E. S.A. we W.

Spadek po Eugeniuszu H., zmarłym dnia 17 listopada 1996 r. w S., nabyła w całości Helena H. Powódki nabyły prawo użytkowania wieczystego nieruchomości położonej w S., przy ulicy P. [...] oraz prawo własności posadowionego na tej nieruchomości budynku na mocy umowy o dożywocie zawartej z Heleną H. w formie aktu notarialnego w dniu 15 czerwca 2000 r. Prokuratura Rejonowa w S. prowadziła przeciwko Krystynie D. postępowanie (Ds.[...]), w ramach którego zlecono ekspertyzę biegłemu grafologowi m.in. w zakresie ustalenia, czy pod

pełnomocnictwem notarialnym z 21 maja 1991 r. widnieją autentyczne podpisy Eugeniusza H. i Heleny H. Biegły grafolog w opinii z dnia 7 lutego 2000 r. ustalił, że podpisy Eugeniusza H. i Heleny H. nie zostały złożone przez te osoby, zebrany materiał nie dał jednak podstaw do ustalenia, by podpisy te zostały nakreślone przez Krystynę D. Biegły potwierdził natomiast autentyczność podpisu notariusza – Ewy P., sporządzającego pełnomocnictwo. W toku postępowania w sprawie Ds. [...] przesłuchano notariusza Ewę P., która potwierdziła osobistą obecność mocodawców podczas sporządzania przedmiotowego pełnomocnictwa w jej kancelarii oraz prawidłowość procedowania przy sporządzeniu tego aktu. Helena H. wiedziała o zadłużeniu obciążającym nieruchomości. Małżonkowie Eugeniusz i Helena H. zostali skutecznie zawiadomieni o dokonanym wpisie hipoteki na rzecz Banku Komunalnego S.A. w B. oraz hipoteki na rzecz Banku Turystyki S.A. w W. W postępowaniu z powództwa Kredyt Banku S.A. o zapłatę, opartego na odpowiedzialności rzeczowej z tytułu hipoteki, Helena H. nie podniosła zarzutu nieważności jej ustanowienia, a w pismach procesowych deklarowała wolę zapłaty zadłużenia. W sprawie karnej, prowadzonej przez Prokuraturę Rejonową w S. (Ds. [...]), Helena H. złożyła pisemne oświadczenie z dnia 22 listopada 1999 r., w którym opisała, jak w 1991 r. udzieliła wraz z mężem pełnomocnictwa do dysponowania domem ich córce Krystynie D.

W ocenie Sądu Rejonowego, odnośnie do żądania dotyczącego wykreślenia hipotek w kwotach 75.000 zł oraz 120.000 USD, powódki nie przedstawiły bezpośrednich dowodów wykazujących niezgodność treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Podważenie domniemana, wynikającego z art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. Nr 124, poz. 1361 ze zm., dalej: „u.k.w.h”), zgodności wpisu prawa jawnego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, nie mogło nastąpić wyłącznie o dokumenty prywatne, a tym bardziej, same twierdzenia powódek, niepoparte żadnymi wiarygodnymi dowodami. Podważenie domniemania wymagało przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego na okoliczność, że na pełnomocnictwie z dnia 21 maja 1991 r. nie znajdują się podpisy Eugeniusza H. i Heleny H. Nie było podstaw do uznania opinii biegłego grafologa, zawartej w aktach sprawy [...] Sądu Rejonowego w S., za opinię biegłego w rozumieniu art. 278 § 1 k.p.c. Opinia

biegłego, wydana choćby w postępowaniu karnym przygotowawczym, z punktu widzenia procesu cywilnego, zachowuje jedynie charakter dokumentu prywatnego. Sąd Rejonowy nie dopuścił z urzędu dowodu z opinii biegłego ds. badania pisma ręcznego albowiem byłyby to działania wbrew stanowisku powódek reprezentowanych przez profesjonalnego pełnomocnika, który cofnął pierwotnie zgłoszony wniosek o przeprowadzenie tego dowodu. Ponadto specyfika postępowania o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, służącego obaleniu domniemania prawdziwości wpisów w księgach wieczystych, wymaga podjęcia inicjatywy dowodowej przez stronę powodową.

Uwzględnienie powództwa w zakresie dotyczącym wykreślenia hipoteki w kwocie 100.000 zł nastąpiło na podstawie art. 94 w zw. z art. 10 ust. 1 u.k.w.h. oraz w zw. z art. 213 § 2 k.p.c. ze względu na to, że wskutek zapłaty kredytu wygasła wierzytelność zabezpieczona hipoteką, co pociągnęło za sobą skutek w postaci wygaśnięcia hipoteki. Ponadto powództwo w tym zakresie zostało uznane przez pozwaną Bank P.-H. BPH S.A. w K.

Od powyższego wyroku apelację wniosły powódki, które zaskarżyły go w całości, z tym, że odnośnie punktu I (dotyczącego uwzględnionego żądania) w części dotyczącej jego uzasadnienia. Wyrokiem z dnia 7 grudnia 2009 r., Sąd Okręgowy uwzględniając apelację, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że nakazał uzgodnić treść księgi wieczystej KW „X” prowadzonej w Sądzie Rejonowym w S. dla nieruchomości położonej w S. przy ul. P. [...] z rzeczywistym stanem prawnym poprzez wykreślenie w dziale IV także hipotek: kaucyjnej do wysokości 75.000 zł na rzecz Kredytu Banku Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. oraz zwykłej w kwocie 120.000 USD na rzecz Banku Turystyki Spółki Akcyjnej z siedzibą w W., nadto zasądził od wszystkich pozwanych na rzecz powódek zwrot kosztów procesu.

W ocenie Sądu Okręgowego, powódki, jako właścicielki nieruchomości niebędące dłużnikami osobistymi, mogły, niezależnie od zarzutów, które im przysługiwały osobiście przeciwko wierzycielowi hipotecznemu, podnosić zarzuty przysługujące dłużnikowi. Na powódkach, zgodnie z zasadą kontradyktoryjności, spoczywał ciężar dowodu okoliczności uzasadniających wniesione powództwo.

Powódki w postępowaniu pierwszoinstancyjnym nie domagały się przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego. Niemniej jednak dowód ten, jako dostarczający wiadomości specjalnych, był tego rodzaju, że nie mógł być zastąpiony inną czynnością dowodową. W sprawie istniała konieczność oceny ważności pełnomocnictwa poprzez ustalenie, czy podpisy na nim złożone pochodzą od mocodawców. Ustalenie tej okoliczności mogło nastąpić tylko przy zastosowaniu wiedzy specjalistycznej. Ze względu na regulację zawartą w art. 382 w zw. z art. 232 k.p.c. nie było przeszkód, aby na etapie postępowania apelacyjnego przeprowadzić z urzędu dowód z opinii biegłego ds. badania pisma na okoliczność, czy Eugeniusz i Helena H. złożyli podpisy na pełnomocnictwie sporządzonym w formie aktu notarialnego w dniu 21 maja 1991 r. Przeprowadzenie tego dowodu było niezbędne dla oceny zasadności wytoczonego powództwa.

Sąd Okręgowy uznał za wiarygodną opinię biegłego sądowego Jana B., z której wynikało, że podpisy „Eugeniusz H.” i „Helena H.”, widniejące pod treścią pełnomocnictwa, nie są autentycznymi podpisami tych osób. Ponieważ rozstrzygnięcie sporu mogło nastąpić jedynie w oparciu o wiadomości specjalne, uwzględniając treść dowodu z opinii biegłego sądowego, Sąd Okręgowy uznał za zbędne przeprowadzanie dalszego postępowania dowodowego, w tym z zeznań świadka notariusza Ewy P., na okoliczność udzielenia w dniu 21 maja 1991 r. pełnomocnictwa przez Eugeniusza i Helenę H.

Uwzględniając, że brak jest, według art. 96 k.c., skutecznego oświadczenia osoby reprezentowanej, Sąd Okręgowy uznał, iż Krystyna D. nie została umocowana do zarządu i administrowania, a także sprzedaży, darowizny, zamiany i obciążania hipotekami nieruchomości, której wieczystymi użytkownikami byli Eugeniusz i Helena H. Z tego względu czynności prawne polegające na obciążeniu przedmiotowej nieruchomości hipotekami nie pociągały za sobą skutków bezpośrednio dla osób rzekomo reprezentowanych (art. 95 § 2 k.c.). Ponieważ ustanowienie hipoteki następuje na podstawie umowy, dlatego podstawą oceny ważności czynności prawnej dokonanej mimo braku umocowania stanowiły przepisy zawarte w art. 103 § 1 i 2 k.c. Czynności prawne polegające na obciążeniu przedmiotowej nieruchomości hipotekami nie zostały potwierdzone przez Eugeniusza i Helenę H, ani przez ich następców prawnych. Tym samym

ustanowienie wszystkich trzech hipotek na nieruchomości położonej w S. przy ulicy P.[..], było nieważne, co uzasadniało zmianę zaskarżonego wyroku w części oddalającej powództwo przez jego uwzględnienie. Sąd Okręgowy uznał również, iż hipoteka ustanowiona na rzecz Banku P.-H. BPH Spółki Akcyjnej w K. nie została wpisana zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym.

Od wyroku Sądu Okręgowego skargę kasacyjną wnieśli pozwani: B. I Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w W. oraz M. Bank ICB Spółka Akcyjna w G., którzy zaskarżyli wyrok w części, w której Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego i uwzględnił powództwo przez wykreślenie hipotek: w kwocie 75.000 zł oraz 120.000 USD. Pozwany B. I Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w W. w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. zarzucił naruszenie art. 3 i 10 ust. 1 u.k.w.h., art. 60 k.c. W ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. podniósł naruszenie: art. 233 § 1, art. 328 § 2, art. 232 i 286 i art. 382 k.p.c. Pozwany M. Bank ICB S.A. w G. w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. zarzucił naruszenie art. 10 ust. 1 u.k.w.h., natomiast w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. zarzucił naruszenie art. 232 w zw. z art. 3 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c., art. 286 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 217 § 2, art. 227 i art. 233 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 382 i art. 328 § 2 k.p.c. Pozwani wnieśli o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, przy czym pozwany B. I Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w W. sformułował taki wniosek na wypadek nieuwzględnienia wniosku o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i orzeczenia co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji powódek.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c., podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalone jest stanowisko, że przepis ten wyłącza możliwość oparcia skargi kasacyjnej na zarzucie naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., który dotyczy oceny dowodów (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 29 marca 2007 r., II PK 231/06,

OSNP 2008, nr 9-10, poz. 124 oraz z dnia 8 maja 2008 r., V CSK 579/07, nie publ.). Nie wyklucza to możliwości podniesienia w skardze kasacyjnej innych zarzutów procesowych w związku z zaniechaniem uwzględnienia przez Sąd drugiej instancji pełnego materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, w szczególności zarzutu naruszenia art. 382 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Zasadnie podniesiono w obu skargach kasacyjnych zarzut naruszenia wymienionego przepisu wskutek nieuwzględnienia przez Sąd Okręgowy wszystkich dowodów przeprowadzonych w sprawie, tj. dowodów przeprowadzonych przed sądem pierwszej instancji w postaci dokumentów zawierających oświadczenie Heleny H. oraz zeznania notariusza Ewy P., znajdujących się w aktach postępowania przygotowawczego o sygn. akt Ds.[...], nadto z dokumentów o zawiadomieniu o dokonanych wpisach hipotek. Sąd Okręgowy pominął ustosunkowanie się do tych dowodów, bezzasadnie uznając, że dowód z opinii biegłego sądowego „stanowi wystarczającą podstawę do oceny zasadności żądania pozwu”. Tymczasem dowód z opinii biegłego jest dowodem, którego moc i wiarygodność, tak jak każdego innego dowodu, powinna być oceniona w konfrontacji z innymi dowodami przeprowadzonymi w sprawie, zgodnie z regułami zawartymi w art. 233 § 1 k.p.c.

Konsekwencją stanowiska Sądu Okręgowego co do przesądzającego znaczenia dowodu z opinii biegłego sądowego było również bezzasadne oddalenie wniosku dowodowego o przesłuchanie w charakterze świadka notariusza Ewy P. na okoliczność przebiegu czynności udzielenia pełnomocnictwa przez Eugeniusza i Helenę H. dla Krystyny D. Treść opinii biegłego sądowego nie była wystarczającą przesłanką odmowy dopuszczenia dowodu z zeznań tego świadka, który mógł mieć znaczenie dla oceny wiarygodności i mocy dowodowej dowodu z opinii biegłego sądowego. Wbrew przy tym stanowisku Sądu Okręgowego, przedmiotem tego dowodu mogło być nie tylko ustalenie wypełnienia przez notariusza obowiązku, przewidzianego w art. 85 § 1 i 2 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (jedn. tekst: Dz.U. 2008 r. Nr 189, poz. 1158 ze zm.), sprawdzenia tożsamości uczestników czynności notarialnej w dniu 21 maja 1991 r., ale również ustalenie przebiegu tej czynności. Zgodnie bowiem z art. 88 wymienionej wyżej ustawy,

podpisy na aktach notarialnych są składane przez uczestników tej czynności w obecności notariusza. Z tych względów za uzasadniony należy uznać zarzut naruszenia art. 217 § 2 oraz art. 227 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Artykuł 328 § 2 k.p.c. określa elementy, jakie powinno zawierać uzasadnienie wyroku sądu pierwszej instancji. Przepis ten, poprzez art. 391 § 1 k.p.c., ma odpowiednie zastosowanie do uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji. Ze względu na to, że postępowanie apelacyjne spełnia także funkcję kontrolną wobec postępowania pierwszoinstancyjnego, powinno to mieć odpowiednie odzwierciedlenie w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji, które powinno zawierać odniesienie się sądu odwoławczego do zarzutów zawartych w apelacji. Sporządzenie przez sąd drugiej instancji uzasadnienia wyroku z naruszeniem art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., co do zasady, nie stanowi jednak wystarczającej podstawy uzasadniającej uwzględnienie skargi kasacyjnej. Zgodnie bowiem z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., skargę kasacyjną można oprzeć na podstawie naruszenia przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Uchybienia w sporządzeniu uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji nie mają bezpośredniego wpływu na wynik sprawy, gdyż następują już po wydaniu orzeczenia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że wyjątkowo naruszenie art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. może być przedmiotem skutecznego zarzutu kasacyjnego wówczas, gdy treść uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji jest tego rodzaju, że uniemożliwia dokonanie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2011 r., V CSK 333/10, nie publ., z dnia 19 sierpnia 2010 r., IV CSK 80/10, nie publ., z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 364/06, nie publ., z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, nie publ., z dnia 7 października 2005 r., IV CK 122/05, nie publ., z dnia 27 czerwca 2001 r., II UKN 446/00, OSNP z 2003 r., nr 7, poz. 182). Uzasadnienie wyroku zaskarżonego skargą kasacyjną umożliwia dokonanie kontroli kasacyjnej, gdyż wynika z niego podstawa faktyczna i prawna rozstrzygnięcia. Wprawdzie Sąd Okręgowy nie odniósł się do wszystkich dowodów przeprowadzonych w sprawie, ale powyższe nie było wynikiem zaniechania – wskutek naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. – przedstawienia pełnych motywów oceny dowodów przeprowadzonych

w sprawie, lecz konsekwencją przedstawionego w uzasadnieniu wyroku stanowiska Sądu odwoławczego o szczególnym znaczeniu dowodu z opinii biegłego sądowego dla oceny zasadności powództwa. Sąd drugiej instancji wyjaśnił także przyczyny przeprowadzenia z urzędu tego dowodu, na podstawie art. 232 zd. drugie w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., wyjaśniając, że dla rozstrzygnięcia sprawy konieczne było dokonanie ustalenia, czy podpisy pod pełnomocnictwem zostały złożone przez mocodawców, co mogło nastąpić tylko przy zastosowaniu wiadomości specjalnych. Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. należy uznać natomiast za uzasadniony w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy nie odniósł się do zaniechania zażądania ustnego wyjaśnienia przez biegłego opinii złożonej na piśmie, zgodnie z art. 286 k.p.c. Konieczność ustosunkowania się Sądu Okręgowego do potrzeby wysłuchania biegłego wynikała stąd, że powódki oraz pozwany M. Bank ICB Spółka Akcyjna w G. kwestionowały opinię sporządzoną na piśmie przez biegłego. Powódki wniosły o wezwanie biegłego na rozprawę (pismo powódek z dnia 28 lipca 2009 r. – k. 492), a pozwany M. Bank ICB Spółka Akcyjna w G. zarzucił w piśmie procesowym z dnia 29 czerwca 2009 r. (k. 478), że wnioski biegłego są sprzeczne z zasadami logiki i doświadczenia życiowego, ponadto, w związku z treścią opinii biegłego, wniósł o przeprowadzenie przesłuchania w charakterze świadka notariusza Ewy P. Mimo wskazanego uchybienia dotyczącego uzasadnienia zaskarżonego wyroku istnieje możliwość oceny zarzutu naruszenia art. 286 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Zgodnie z art. 286 k.p.c., sąd może zażądać ustnego wyjaśnienia opinii złożonej na piśmie, może też w razie potrzeby zażądać dodatkowej opinii od tych samych lub innych biegłych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażane są sprzeczne stanowiska dotyczące obowiązku wezwania biegłego na rozprawę w celu złożenia ustnych wyjaśnień do opinii sporządzonej na piśmie. Według pierwszego z nich (por. orzeczenie z dnia 13 kwietnia 1965 r., II CR 8/65, Nowe Prawo 1966, nr 2, str. 257, wyroki z dnia 13 marca 1969 r., II CR 65/69, Lex nr 6474, z dnia 16 września 1998 r., II UKN 220/98, OSNP 1999, nr 18, poz. 597), sąd powinien wezwać biegłego w celu złożenia wyjaśnień w każdym przypadku złożenia przez stronę zastrzeżeń co do opinii pisemnej albo wniosku o powołanie innego biegłego. Taka czynność umożliwia bowiem realizację zasady bezpośredniości przeprowadzenia dowodów. Według drugiego stanowiska (por.

wyrok z dnia 17 grudnia 1999 r., II UKN 273/99, OSNP 2001, nr 8, poz. 284, z dnia 4 grudnia 2007 r., OSNP 2009, nr 1-2, poz. 21, z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 84/10, Lex nr 621352), wezwanie biegłego w celu złożenia ustnych wyjaśnień do opinii uzależnione jest od decyzji sądu, który powinien mieć na uwadze, czy opinia jest jasna i przekonywująca, jak również rodzaj zgłoszonych zarzutów, w szczególności ich szczegółowość i uzasadnienie. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną przychylił się do drugiego stanowiska prezentowanego w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Nie w każdym przypadku istnieje konieczność złożenia ustnych wyjaśnień przez biegłego. Brak jest takiej potrzeby, gdy opinia jest jasna i kompletna, w pełni odnosi się do zagadnień będących jej przedmiotem, wnioski biegłego nie budzą wątpliwości w świetle zasad wiedzy oraz doświadczenia życiowego, a jednocześnie opinia została sporządzona w sposób umożliwiający prześledzenie, z punktu widzenia zasad wiedzy, doświadczenia życiowego i logicznego rozumowania, analizy przez biegłego zagadnień będących przedmiotem opinii. Z tych względów biegłego należy wezwać w celu złożenia ustnych wyjaśnień do opinii sporządzonej na piśmie, jeżeli jedna ze stron złoży umotywowane zastrzeżenia do tej opinii. Takie zastrzeżenia do opinii zgłosił pozwany M. Bank ICB Spółka Akcyjna w G., który podniósł, że wnioski opinii są niezgodne z zasadami logiki i doświadczenia życiowego. Ponadto pozwany ten, w związku z treścią opinii biegłego, wniósł o przeprowadzenie dodatkowego dowodu z zeznań świadka Ewy P. – notariusza, przed którym zostało udzielone w dniu 21 maja 1991 r. pełnomocnictwo. Z tych przyczyn zarzut naruszenia art. 286 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. był zasadny.

Stwierdzone wcześniej uchybienia procesowe, zgodnie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., mogły stanowić podstawę uzasadniająca uwzględnienie rozpatrywanych skarg kasacyjnych tylko wtedy, gdy mogły mieć wpływ na wynik sprawy. Uchybienia te są ściśle związane z przeprowadzonym przez Sąd Okręgowy z urzędu dowodem z opinii biegłego, co jest również przedmiotem zarzutów zawartych w obu skargach kasacyjnych. Artykuł 232 zd. drugie k.p.c. (w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w postępowaniu apelacyjnych) pozwala sądowi dopuścić dowód niewskazany przez strony. Korzystając z tego uprawnienia, sąd powinien uwzględnić także inne normy określające ciężar dowodu faktów, z których strony wyciągają korzystne dla

siebie skutki prawne (art. 6 k.c., art. 3 i art. 232 zd. pierwsze k.p.c.). Należy mieć jednak na uwadze, że mimo wzmocnienia – wynikającej z tych przepisów – zasady kontradiktoryjności postępowanie cywilne nie jest oparte o zasadę prawdy formalnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2005 r. III CK 121/2005, Lex Polonica nr 2027817). Celem postępowania sądowego jest oparcie rozstrzygnięcia o ustalenia faktyczne odpowiadające rzeczywistym okolicznościom, a zasada kontradiktoryjności jest jedynie metodą umożliwiającą osiągnięcie tego celu. Stąd też nie jest wyłączone dopuszczenie dowodu z urzędu (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2004 r., III CZP 115/2003, OSNC 2005, nr 5, poz. 77, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2006 r., III CK 341/2005, OSNC 2006, nr 10, poz. 174, uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/2006, OSP 2008, nr 1, poz. 8). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przeważa także stanowisko, że władza sędziego, nie może być w drodze pozajęzykowych metod wykładni zwięziona, skoro jej nie ogranicza jasne brzmienie przepisu (por. wyrok SN z dnia 13 lutego 2004 r., IV CK 24/2003, OSNC 2004, nr 3, poz. 45, uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2006 r., III CK 341/2005, wyrok SN z dnia 30 stycznia 2009 r., II CSK 440/2008, Lex Polonica nr 2375460). W związku z tym sądowi można zarzucić, że nie dopuścił jakiegoś dowodu z urzędu, mimo że zachodziły ku temu powody, nie można natomiast wytykać mu, że jakiś dowód dopuścił, czyli że skorzystał z przyznanej mu dyskrecyjnie władzy (por. uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 5 listopada 1997 r., III CKN 244/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 52, wyrok z dnia 10 października 1997 r., II CKN 378/97, OSP 1998, nr 6, poz. 111, z dnia 14 marca 2007 r., I CSK 465/2006, OSP 2008, nr 11, poz. 123, z dnia 19 czerwca 2009 r., V CSK 460/2008, Lex Polonica nr 2455627). Jest to stanowisko zbyt skrajne, bowiem za skorzystaniem przez sąd z uprawnienia przewidzianego w art. 232 zd. drugie k.p.c. powinny przemawiać szczególne okoliczności oceniane w zależności od okoliczności sprawy zwłaszcza, jeżeli dotyczy to dowodów sprekludowanych dla stron (por. uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 19 maja 2000 r., III CZP 4/2000, OSNC 2000, nr 11, poz. 195, wyrok z dnia 22 maja 1997 r., II CKU 36/97, Lex Polonica nr 352367). Przeprowadzeniu dowodu z urzędu nie sprzeciwia się bowiem okoliczność, że jest to dowód sprekludowany dla strony,

w tym ze względu na treść art. 381 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2006 r., III CK 341/2005, z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/2006, OSP 2008, nr 1, poz. 8, z dnia 15 maja 2007 r., V CSK 64/2007, Lex Polonica nr 2424389, z dnia 8 sierpnia 2008 r., V CSK 79/2008, Lex Polonica nr 2143219). Skorzystanie przez sąd z uprawnienia dopuszczenia dowodu z urzędu mimo braku temu szczególnych okoliczności może prowadzić – jak to przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 175/00 (OSP 2001, nr 7-8, poz. 116) – do naruszenia prawa do bezstronnego sądu i odpowiadającego mu obowiązku przestrzegania zasady równego traktowania stron. W orzecnictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, że dopuszczenie dowodu z urzędu jest uzasadnione wówczas, gdy stronie działającej bez adwokata lub radcy prawnego grozi naruszenie interesu podlegającego szczególnej ochronie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2009 r., I UK 195/2009, Lex Polonica nr 2374280). Okoliczność, że strona jest reprezentowana w sprawie przez fachowego pełnomocnika nie wyłącza jednak bezwzględnie możliwości dopuszczenia przez sąd dowodu z urzędu. Może być to uzasadnione interesem publicznym, przeciwdziałaniem procesom fikcyjnym lub zamiarowi stron obejścia prawa, jak również w sprawach o prawa stanu cywilnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 377/2006, OSP 2008, nr 1, poz. 8). Dopuszczenie dowodu z urzędu może być uzasadnione także wtedy, gdy strona w wysokim stopniu uprawdopodobniła zasadność dochodzonego roszczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 2008 r., I CSK 117/08, nie publ.). W takim bowiem przypadku zachodzi duże prawdopodobieństwo, że wydany wyrok będzie sprzeczny z normami prawa materialnego, a w konsekwencji sprzeczny z celem postępowania cywilnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 199/2009, Lex Polonica nr 2438701). Dopuszczenie dowodu z urzędu może być usprawiedliwione, gdy dotyczy to dowodu z opinii biegłego (por. wyrok Sądu Najwyższego, z dnia 7 października 1998 r., II UKN 246/98, OSNAPiUS 1999, nr 20, poz. 664, z dnia 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, Wokanda 2000, nr 3, str. 7) w sytuacji, gdy potrzeba jego przeprowadzenia zależy od oceny sądu materiału dowodowego. Wiąże się to ze specyfiką tego dowodu, który, w odróżnieniu od innych dowodów, nie służy ustaleniu faktów istotnych dla

rozstrzygnięcia sprawy, lecz dostarczeniu sądowi wiadomości specjalnych potrzebnych do oceny faktów wykazanych innymi dowodami.

Uwzględniając powyższe za bezzasadny należy uznać zarzut naruszenia art. 232 zd. drugie k.p.c. w związku z art. 391 § 1, art. 3 k.p.c. i art. 6 k.c. wskutek dopuszczenia przez Sąd Okręgowy z urzędu dowodu z opinii biegłego sądowego. Należy mieć bowiem na uwadze, że powódki przed Sądem pierwszej instancji w wysokim stopniu uprawdopodobniły okoliczności stanowiące podstawę ich powództwa przez powołanie się na dowody przeprowadzone w postępowaniu karnym, z których wynikały okoliczności stanowiące podstawę faktyczną ich powództwa. Cofnięcie przez powódki wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego sądowego, jak wynika z treści apelacji, wynikało z ich błędnego przekonania o mocy dowodowej tych dowodów, które jednak, w ocenie Sądu pierwszej instancji, nie pozwalały na dokonanie ustaleń zgodnych z twierdzeniami powódki. W istocie więc powódki nie sprzeciwiały się przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego, lecz bezzasadnie sądziły, że dowodem takim jest dowód z opinii biegłego przeprowadzony w innej sprawie. Z tych względów dopuszczenie przez Sąd Okręgowy z urzędu dowodu z opinii biegłego było konsekwencją podzielenia przez ten Sąd stanowiska Sądu pierwszej instancji o ograniczonej mocy dowodowej dowodów zaoferowanych przez powódki, w szczególności niemożności uznania za dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym takiego dowodu przeprowadzonego w innym postępowaniu.

Konsekwencją nieuwzględnienia zarzutu naruszenia art. 232 zd. drugie w zw. z art. 391 § 1, art. 3 k.p.c. i art. 6 k.c. jest uznanie, że stwierdzone wcześniej uchybienia procesowe Sądu drugiej instancji, mogły mieć wpływ na wynik sprawy, gdyż były związane z postępowaniem dowodowym wywołanym przeprowadzeniem przez Sąd Okręgowy uzasadnionego dowodu z opinii biegłego sądowego.

Uwzględnienie zarzutów procesowych czyniło zbędnym ustosunkowanie się do podniesionych w skargach kasacyjnych zarzutów naruszenia prawa materialnego – art. 3 i 10 ust. 1 u.k.w.h., co byłoby aktualne jedynie wówczas, gdyby nie budziła wątpliwości podstawa faktyczna rozstrzygnięcia. Należy przy tym zauważyć, w związku z podniesionym zarzutem naruszenia art. 60 k.c., że Sąd

drugiej instancji dokonał jedynie ustalenia, że podpisy „Eugeniusz H.” i „Helena H.”, widniejące pod treścią pełnomocnictwa, nie są autentycznymi podpisami tych osób. Tylko więc na tej podstawie faktycznej, którą związany jest Sąd Najwyższy (por. art. 398¹³ § 2 k.p.c.), może być oceniany zarzut naruszenia prawa materialnego. Konstrukcja zarzutu naruszenia art. 60 k.c. oparta na tej podstawie, że małżonkowie H. podpisali się jeden za drugiego opiera się więc na okolicznościach, które wykraczają poza ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd drugiej instancji. Z tej przyczyny zarzut ten nie zasługiwał na uwzględnienie.

Z tych względów skarga kasacyjna oparta na uzasadnionej podstawie podlegała uwzględnieniu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.